

Andrzej F. Dziuba

Studia z dziejów teologii moralnej

Studia Theologica Varsaviensia 27/1, 273-277

1989

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

STUDIA Z DZIEJÓW TEOLOGII MORALNEJ

Problematyka dziejów teologii moralnej znajduje stopniowo w panoramie badań teologicznych należne sobie miejsce. Trudno bowiem uprawiać jakąś dyscyplinę abstrahując od jej przeszłości i uwarunkowań wpływających na jej rozwój. Wiedza o przeszłości zawiera cenne informacje dla aktualnego kształtowania danej dyscypliny. Obecne badania nad dziejami teologii moralnej stają się częścią składową studiów z zakresu tej dyscypliny teologicznej. Zjawisko to nastąpiło stosunkowo późno. Bardziej zaawansowane badania nad historią teologii moralnej prowadzone są przy specjalnych katedrach Akademii Alfonsjańskiej w Rzymie oraz Katolickim Uniwersytecie Lubelskim. Pewne prace są także realizowane w ramach ogólnych badań, np. w Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie.

W Alfonsjanum od początku istnienia katedrą teologii moralnej kieruje prof. L. Vereecke ze Zgromadzenia Redemptorystów, który obecnie, po odejściu D. Capone, jest także rektorem tej uczelni. Vereecke posiada na swym koncie znaczący dorobek, który w wielu szczegółach jest wręcz pionierski. Szczególnie znaną jest jego praca o G. Vazquezie (*Conscience morale et loi humaine chez Gabriel Vazquez*, Paris 1957), oraz liczne artykuły publikowane zwłaszcza w *Studia Moralia*, wydawanych przez Akademię Alfonsjańską.

W słynnej serii Bibliotheca Historica Congregationis SSmi Redemptoris, jako 12 tom ukazała się kolejna praca L. Vereecke, pod znaczącym tytułem: *De Guillaume d'Ockham à Saint Alphonse de Liguori*. Podtytuł precyzuje jeszcze dokładniej zawartość treściową tego obszernego dzieła, bo liczącego 606 stron: *Etudes d'histoire de la théologie morale moderne 1300—1787*. Warto jeszcze dodać dla całości opisu bibliograficznego, iż wydawcą jest Collegium S. Alfonsi de Urbe (Romae 1986).

Całość monumentalnego dzieła otwiera uroczysta dedykacja skierowana do św. Alfonsa Liguori z okazji 200 rocznicy jego śmierci (s. 3) oraz krótkie słowa podziękowań (s. 5). Zasadniczym wprowadzeniem do książki jest tekst P. Delhaye, emerytowanego profesora teologii moralnej z Lille, Montrealu i Louvain-la-Neuve oraz sekretarza generalnego Międzynarodowej Komisji Teologicznej (s. 7—13). Wprowadzenie to (oprócz momentów osobistych dotyczących przyjaźni z Autorem) podkreśla wartość publikowanych opracowań i rysuje ich szerszy kontekst historyczny.

Na cały tom składa się 27 samodzielnych tematycznie tekstów. Dla ukazania ich bogactwa warto przytoczyć choćby same tytuły w układzie druku: 1. Historia i moralność (s. 15—26), 2. Wprowadzenie do historii teologii moralnej nowożytnej (s. 27—55), 3. Reforma Kościoła

na soborze w Vienne (s. 57—108), 4. Myśl ekonomiczna Piotra de la Palu † 1342 (s. 109—131), 5. Wydawnictwa dzieł moralnych Piotra de la Palu († 1342) w Paryżu na początku XV wieku (s. 133—148), 6. Obowiązek moralny według Wölhelma Ockhama (s. 149—167), 7. Indywiduum i wspólnota według Wölhelma Ockhama († 1349) (s. 169—192), 8. Prawo i Ewangelia według Wölhelma Ockhama (s. 193—203), 9. Prawo i moralność u Jana Gersona (s. 205—220), 10. Teologia niedzieli według Henryka z Gorkum († 1431) (s. 221—235), 11. Teologia niedzieli według św. Antonina z Florencji († 1459) (s. 237—258), 12. Medycyna i moralność u św. Antonina z Florencji (s. 259—281), 13. Święty Antonin moralista, W hołdzie św. Antoninowi z Florencji z okazji pięćsetlecia śmierci (1459—1959) (s. 283—290), 14. Papież moralista: Hadrian VI (1459—1523) (s. 291—308), 15. Upoważnienie do „Cambium Bursae” u Jana Mair (1469—1550) (s. 309—324), 16. Ludzka wolność i łaska Boża w przededniu Reformacji (s. 325—344), 17. Małżeństwo i pociwość u schyłku średniowiecza (s. 345—368), 18. Moralność według Franciszka Rabelais (s. 369—390), 19. Ubezpieczenie morskie u teologów XV i XVI wieku (s. 391—422), 20. Handel wełną według teologów hiszpańskich XVI wieku, przykład uwatunkowań norm moralnych (s. 423—434), 21. Moralność i duszpasterstwo w początkach kolonizacji hiszpańskiej w Ameryce (s. 435—465), 22. Spowiedź ustna w XVI wieku: kryzys i odnowienie (s. 467—494), 23. Sobór trydencki i nauczanie teologii moralnej (s. 495—508), 24. Etyka seksualna moralistów posttrydenckich (s. 509—530), 25. Małżeństwo i przyjemności seksualne u teologów epoki nowożytnej (1300—1789) (s. 531—552), 26. Sumienie według św. Alfonsa Liguori (s. 553—566), 27. Sens doktoratu św. Alfonsa Liguori w historii teologii moralnej (s. 567—594).

Dzieło zawiera indeks nazwisk, który opracował A. Garnier (s. 595—604) oraz opis treści (s. 605—606).

Prezentowane opracowanie zawiera zatem studia dotyczące dość dużego wycinka dziejów teologii moralnej. Jawi się ona jako dyscyplina pełna dynamizmu i ciągłych poszukiwań, i to w wielu płaszczyznach, m.in. metodologicznej. Dynamizm teologii moralnej, a także samych zagadnień moralnych, widoczny poprzez studia Vereecke, dość często wynikał z realiów życia. Nie oznaczało to jednak tzw. etyki sytuacyjnej. W następstwie odkryć geograficznych Kościół prowadził dzieło ewangelizacji w nowych warunkach i miejscach, w których pojawiały się i nowe kwestie moralne. Teologia w konfrontacji z nowymi problemami ukazywała zarówno swoje blaski jak i cienie, o czym mówią zwłaszcza opracowania Autora dotyczące kwestii ekonomicznych i życia rodzinnego oraz małżeńskiego. Podobną prawidłowość można zaobserwować także i dzisiaj. Teologia musiała odpowiadać na wiele nowych pytań, nie odrywając się od fundamentu moralności ewange-

licznej. Autor ze znajomością rzeczy ukazuje tę pracę Kościoła wykazując także (nawet pośrednio), że teologia moralna niejednokrotnie uprzedzała w podejściu do wielu zagadnień inne dyscypliny teologiczne. Życie po prostu nie mogło czekać, a wręcz przeciwnie — przynosiło nowe kwestie. W tym być może leży przyczyna złotego wieku teologii moralnej hiszpańskiej.

Podjęmowane w wielu studiach przez Vereecke analizy szczegółowych kwestii moralnych zostały tak poprowadzone, iż stanowią doskonały wzór dla badań innych zagadnień tego okresu. Co więcej — przy okazji, a raczej na bazie szerokiego widzenia moralności Autor dał cenny wkład do syntezy teologii moralnej tego okresu. Autorowi udało się ukazać życiowy dynamizm procesów rozwojowych teologii moralnej.

L. Vereecke ukazuje także zbawczy wymiar moralności i będącej wewnętrznym składnikiem dziejów Kościoła i świata. Podobnie i teologia, a później teologia moralna, widziana jest przez Autora w jedności z dziejami Kościoła a zarazem i ówczesnej nauki. To pogłębione spojrzenie pozwala lepiej zrozumieć rozwój teologii moralnej w jej aspekcie metodologicznym.

Duże znaczenie posiada podjęta przez Autora kwestia autonomizacji teologii moralnej i omówienie okresu — i samego zjawiska — „*Institutiones morales*”. Wydaje się, że właśnie Vereecke bardziej wyraźnie podniósł znaczenie tego zagadnienia opierając się na własnych szczegółowych badaniach konkretnych dzieł. Przypominał także zapomniane nazwiska czy fakty rzutujące na rozwój teologii moralnej, a zwłaszcza jej usamodzielnienie się. W studiach Autora obserwujemy różne rozłożenie akcentów: czasem wychodzą na czoło kwestie metodologiczne, innym razem treściowe. Trudno także rozróżnić między studium historii teologii moralnej a studium moralności. Studium moralności jest na pewno bardziej ścisłe. Natomiast samo badanie dziejów teologii moralnej jest dyscypliną późniejszą, przynajmniej w świadomości metodologicznej. Sens tych badań i ich oddzielenie od badań historii moralności czasem zaciera się w studiach Vereecke, choć sam Autor jest świadomy tej różnicy i potrzeby metodologicznie odrębnego traktowania obu działów w ramach teologii moralnej. Konieczna jest pełna autonomia obu dyscyplin, choć w ramach poprawnie pojętej misji Kościoła obie muszą wykazywać charakter służebny w procesie ewangelizacji.

Obok zasygnalizowanych uwag warto wskazać, że prezentowane studia Vereeckiego są owocem długoletniej pracy naukowo-badawczej oraz dydaktycznej. Jest więc Vereecke kompetentnym znawcą, zwłaszcza tego okresu dziejów teologii moralnej. Pozostaje on wierny tym badaniom mimo iż nie spotyka się z należytyym uznaniem. Znaczącym owocem wytrwałej pracy badawczej jest skrypt Vereeckiego pod ogół-

nym tytułem: *Storia della teologia morale moderna*, w czterech częściach: 1. *Storia della teologia morale dal XIV al XVI secolo, da Guglielmo di Ockham a Martin Lutero*, 2. *Storia della teologia morale in Spagna nel XVI secolo e origine delle „Institutiones morales”*, 3. *Storia della teologia morale nel XVII secolo: La crisi della teologia morale*, 4. *Storia della teologia morale nel XVIII secolo: In Italia ed in Germania: Concina e Sant'Alfonso de Liguori — L'Aufklärung*. (kolejne tomy wydane w Rzymie np. 1980, 1979, 1974, 1975). Należy ufać, że może z czasem, po dopracowaniu tego manuskryptu, Autor udostępni w formie bardziej dojrzałego opracowania zarys dziejów teologii moralnej XIV—XVIII wieku.

Przechodząc do elementów bardziej formalnych trzeba najpierw wskazać, że wszystkie studia, za wyjątkiem jednego (nr 13) były już publikowane w periodykach naukowych lub też w opracowaniach zbiorowych (np. nr 4, 10, 20, 21). Aż czternaście ukazało się w *Studia Moralia*, począwszy od pierwszego tomu z 1963 r. (nr 2) aż do roku 1983 (nr 26). Jedno ze studium przełożone zostało z języka niemieckiego (nr 20), a inne otrzymały zmieniony tytuł (nr 21). Układ w druku zasadniczo po dwóch pierwszych wprowadzających ułożony został chronologicznie w odniesieniu do analizowanych treści i prezentowanych postaci.

Wiele prezentowanych studiów zawiera podsumowania, które stanowią cenne uogólnienia wyników badań Autora. Mając na względzie, iż tom jest zbiorem wcześniej publikowanych artykułów, można stosunkowo łatwo dostrzec powtórzenia, tym bardziej, gdy Vereecke prezentuje tego samego moralistę w kilku tekstach. Także niektóre kwestie natury bardziej ogólnej zostały powtórzone, np. problem *Institutiones morales* — czy jeszcze bardziej generalne zagadnienie autonomizacji teologii moralnej. Oczywiście od strony metodologicznej jest to pewnym mankamentem, jednak w tego rodzaju wydawnictwie są to elementy nieuniknione.

Charakteryzując aparat naukowy prezentowanego zbioru należy zauważyć, iż Vereecke opatrzył poszczególne studia bogatymi przypisaniami. Wielokrotnie cytowane są w nich obfite teksty źródłowe, choć nie gardzi także i cytatami w samym tekście studiów. Także literatura pomocnicza jest doskonałym bibliograficznym uzupełnieniem prezentowanych postaci czy zagadnień czy wreszcie całych epok dziejów teologii moralnej. Przypisy zostały potraktowane w ramach poszczególnych studiów, stąd daleko idące różnice między nimi, zwłaszcza co do formy opisu (por. np. s. 20, 81, 96, 372, 455, 497, 560). Także w ramach tego samego artykułu można zauważyć niekonsekwencje (por. np. s. 57, 59, 80, 96, 370). Stosowanie opisu „DTC” jest bardzo zróżnicowane, oczywiście w ramach tego samego studium (por. np. s. 60, 77, 83).

Uwagi te jednak nie podważają zasadniczej wartości prezentowanego zbioru.

Długi wycinek dziejów teologii moralnej zaprezentowany przez L. Vereecke, obejmuje wiele nazwisk, nazw miejscowości czy dzieł, na które bardzo chętnie się powołuje. Dlatego należy bardzo pozytywnie ocenić zamieszczony indeks nazwisk. Jest on znacznym ułatwieniem w przypadku próby odszukiwania treści odnoszących się do konkretnego nazwiska. Szkoda, że nie podano przy wszystkich nazwiskach skrótu imion. Brak też systematyczności w podawaniu tytułów godności kościelnych (Mgr, Cardinal), np. pominięto przy H. de Lubac czy J. Danielou (s: 597, 600).

Śledząc całość zbioru studiów L. Vereecke nasuwa się pytanie o wkład do teologii moralnej środowiska polskiego, a zwłaszcza Uniwersytetu Jagiellońskiego. Trudno znaleźć dane na ten temat, jak też brak wiadomości o roli kolegów jezuickich w Polsce w płaszczyźnie naukowo-dydaktycznej.

Wydanie prezentowanego zbioru należy powitać z uznaniem. Studia L. Vereecke stanowią znakomity wkład w badania nad historią teologii moralnej. Ich opublikowanie w jednym tomie pozwala bardziej całościowo odczytać zawarte w nich inspiracje, propozycje badawcze czy osiągnięte wyniki. Wyrażając wdzięczność Autorowi za kolejny wynik prac w postaci książki, należy mu życzyć dalszych sukcesów badawczych oraz dydaktycznych. Wyrazy wdzięczności trzeba skierować także pod adresem Instytutu Historii Księży Redemptorystów za wydanie tej cennej i ze wszech miar oczekiwanej książki.

Andrzej F. Dziuba

Monumenta paedagogica Societatis Iesu. Nova editio penitus retractata, edidit Ladislaus Lukacs, S.I., vol. V: *Ratio atque institutio studiorum Societatis Iesu (1586, 1591, 1599)*, Institutum Historicum Societatis Iesu, Romae 1986, XXVIII + 36* + 470.

Badania nad przeszłością Towarzystwa Jezusowego mają już sporą bazę źródłową udostępnioną w postaci wydawnictw drukowanych. Szczególnie słynnym cyklem jest seria *Monumenta Historica Societatis Iesu*, publikujące najbardziej znaczące materiały dla badań nad historią jezuitów. W tej serii ukazał się już 129 tom, tym razem stał on zarazem kolejny tom innej serii *Monumenta paedagogica Societatis Iesu*; oczywiście jest to zbiór nowy po niezbyt udanej próbie